

Александар БОШКОВИЋ, Полицијска академија

КРИВИЧНОПРАВНИ АСПЕКТИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА СИЛОВАЊА

Резиме: Кривично дело силовања је одувек привлачило пажњу шире јавности и било је предмет многих научних и стручних расправа. У раду се обрађују садржаји који се односе на историјски развој кривичног дела силовања, упоредни приказ у другим законодавствима, са посебним освртом на појам и основне карактеристике у нашем кривичном законодавству.

Кључне речи: силовање, сила, претња, пружање отпора, покушај, саизвршилаштво, подстрекавање, помагање.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Одувек је област сексуалног криминалитета привлачила пажњу јавности, како научне, тако и стручне, с тим што је проблематика ових кривичних дела ређе јавно изношена и разматрана. Разлог оваквом интересовању за ова кривична дела, лежи у чињеници да се овим кривичним делима, а пре свега силовањем као једним од њих, задире у најинтимније људске вредности, вређа се како полни тако и укупни интегритет личности, као и достојанство саме личности.

Међутим, као што је већ речено, до скора се о силовању и другим кривичним делима која спадају у сексуални криминалитет, говорило само у сензационалистичкој штампи и о њима се гледало у филмовима и ТВ серијама. Наиме, може се рећи да се радило о тзв. колективном избегавању. У овом смислу је Н. D. Barlow говорио да колективно избегавање не може бити приписано само колективном карактеру теме, већ и томе што су нека подручја науке игнорисала сексуалне деликте, сматрајући да проблеми који се отварају у вези са њима припадају научним дисциплинама које се баве поремећајима у понашању и менталном патологијом (Modly, 1996:3).

Ипак, у последњој деценији силовање све више заокупља пажњу јавности, и то како научних радника, тако и лаика. Раст интересовања се може приписати женама које су уклониле мистичност и митове око силовања, организовале разне врсте помоћи силованим женама, као и женама које су жртва насиља. Не треба запоставити допринос анонимних жртава које су могле снаге да пријаве кривично дело силовања и да истрају на путу истине и правде. Исто тако, треба истаћи допринос криминологије која је дала одређено место овим девијацијама, као и виктимологије која је допринела другачијем гледању на жртве силовања.

На крају, треба још истаћи да наш законодавац инкриминише кривично дело силовања у глави XII Кривичног закона Републике Србије која носи назив "Кривична дела против достојанства личности и морала".

1. ОСВРТ НА КРИВИЧНО ДЕЛО СИЛОВАЊА КРОЗ РАЗВОЈ КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА

Кривично дело силовања познају, без изузетка, сва законодавства. У складу са тим, готово је немогуће пронаћи макар један законски текст који не познаје инкриминацију кривичног дела силовања. Тако је пропис о силовању био садржан још у најстаријем закону на свету, Хамурабијевом законнику, који датира из времена око 2000. године пре нове ере. Такође су прописи о силовању били садржани и у Гортинском законнику, као и у Салијском законнику који је настао у франачкој средњовековној држави.

Посебно треба указати на закон Карла V под називом *Constitutio Criminalis Carolina* из 1532. године. Ово је најпознатији законски текст Средњег века и он, између осталог, за силовање прописује смртну казну која се извршавала одсецањем главе мачем.

Најпознатији законски акт српске средњовековне државе, Душанов законик, такође је садржао пропис о силовању. Наиме, било је предвиђено да "ако који властелин узме властелинку на силу, да му се обе руке одсеку и нос одреже. Ако ли себар узме властелинку на силу, да се обеси; ако ли себи равну узме, да му се обе руке одсеку и нос одреже".¹ Из напред изнетог се види да је Душанов законик правио разлику између властеле и себра, па је у складу са тим и казна за извршено силовање зависила од сталешке припадности. Све ово потврђује чињеницу да су прописи о силовању постојали још од давнина и да је силовање као кривично дело увек било предмет интересовања одређене државе, без обзира на њен тренутни развој и уређење.

1.1. Кривично дело силовања у Краљевини Југославији

У Краљевини СХС (касније Југославије), све од њеног настанка 1918. године, па све до 1929. године кривично право није било регулисано једним целовитим законодавним актом. Наиме, постојало је шест различитих правних подручја на којима су примењивани различити закони. У Србији је у то време примењиван Криминални (Казнителни) законик за Књажевство Србију из 1860. године.

Овај закон је предвиђао три основна облика силовања и један квалификовани облик. Наиме, било је прописано да само мушко лице може бити учинилац овог кривичног дела, с тим што су жртве могле бити и мушкарац и жена. Даље, било је предвиђено и силовање немоћних лица, односно лица која нису у стању да пруже отпор извршиоцу. Такође је било инкримисано силовање над особама оба пола која нису навршила 13 година, без обзира да ли су они пристали на обљубу или не. За ова три основна облика је била предвиђена казна од 15 година робије.

Квалификовани облик је постојао ако је услед извршења неког од основних облика кривичног дела силовања наступила смрт силованог лица. За учиниоца квалификованог облика силовања је била предвиђена смртна казна, с тим што је могао бити кажњен и робијом од 20 година, уколико се смртна последица могла приписати његовом нехату.

Доношењем Кривичног законика из 1929. године, дошло је до унификације кривичног права за територију целе државе. Овај законик је ступио на снагу 1. јануара 1930. године, чиме је у Србији престао да важи Криминални (Казнителни) законик за Књажевство Србију из 1860.

¹ Душанов законик, Вајат – Београд: 1997. стр. 62.

године, а самим тим је кривично дело силовања било инкримисано на другачији начин. Наиме, одредба је гласила: "Ко женско лице с којим није у браку силом или претњом истовремено опасности по живот или тело, принуди на обљубу или ко обљубу изврши над женским лицем које је претходно довео у несвесно стање или га друкчије за одбрану онеспособи казниће се робијом до десет година".

Такође је овим закоником био предвиђен и квалификовани облик. Квалификовани облик је постојао када је приликом извршења дела дошло до тешке повреде тела женске особе или је проузрокована њена смрт. Уколико је наступила тешка повреда тела женске особе, учинилац ће се казнити робијом до 12 година, а уколико је наступила смрт тог лица учинилац ће се казнити робијом од најмање 5 година. У сваком случају, било да је реч о једној или другој последици, неопходно је да се она може приписати нехату учиниоца.

Оваква законска регулатива је важила све до 1941. године, односно до избијања Народноослободилачког рата када је и престао да важи Кривични законик из 1929. године.

1.2. Кривично дело силовања у југословенском законодавству у периоду након II светског рата

Након завршетка II светског рата па све до 1951. године, када је донет Кривични законик Југославије, у погледу инкриминације силовања су примењивана правна правила Кривичног законика Краљевине Југославије из 1929. године, уколико нису била у супротности са тековинама Народноослободилачке борбе.

Доношењем Кривичног законика Југославије из 1951. године извршена је потпуна кодификација југословенског кривичног законодавства, тј. то је био законик који је важио на целој територији Југославије. У том смислу је била и предвиђена инкриминација силовања. Тако је било одређено да "ко женско лице са којим не живи у брачној заједници употребом силе или претњом да ће непосредно напасти на живот или тело, принуди на обљубу казниће се строгим затвором од осам година (став 1), односно ако је услед дела из става 1 наступила тешка телесна повреда или смрт женског лица, учинилац ће се казнити строгим затвором најмање две године".

Овакво стање ствари је било на снази све до 1959. године. Наиме, тада је извршено новелирање кривичног законика,² приликом чега је запређени максимум казне за основни облик (став 1.) повећан са осам на десет година строгог затвора, а посебни минимум казне за тежи облик повећан са две на три године строгог затвора.

Након доношења Устава СФРЈ из 1974. године, било је нужно донети нове кривичне законе. У складу са наведеним, донет је савезни кривични закон који је уређивао област општег дела кривичног права, а све републике и покрајине су донеле своје посебне кривичне законе којима је била регулисана област посебног дела кривичног права. Међутим, сви ови посебни републички и покрајински закони су углавном задржали идентичне формулације кривичног дела силовања, како је оно било предвиђено кривичним закоником из 1951. године.

Стварањем СРЈ 1992. године, било је потребно ускладити постојеће кривичне законе са новодонетим Уставом. У том смислу су Кривични закон Југославије из 1976. године и Кривични закон Србије из 1977. године претрпели одговарајуће измене и допуне, док је Црна Гора 1993. године донела нов кривични закон.

Кривично дело силовања је у кривичном закону Републике Србије било, све до скора, инкримисано на следећи начин. Наиме, било је предвиђено да се кривично дело састоји у принуди на обљубу женског лица са којим се не живи у брачној заједници, употребом силе или претњом да ће се непосредно напасти на живот или тело тог или њему блиског лица (чл. 103 КЗ РС, ст.1). То значи да је било предвиђено да се кривично дело силовања може извршити само ван брачне заједнице према женском лицу, уз искључење могућности да мушко лице буде жртва овог кривичног дела.

Такође су били одређени и тежи облици овог кривичног дела и то (чл. 103 ст. 2 и 3):

² Службени лист ФНРЈ, бр. 30/59.

- а) кад је услед силовања наступила тешка телесна повреда женског лица;
- б) ако је силовање извршено од стране више лица;
- в) кад се силовање врши на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин;
- г) кад је силовање извршено према малолетном лицу или је услед његовог извршења наступила смрт женског лица.

Прописана казна за основни облик кривичног дела силовања је била у распону од једне до десет година затвора, док је за теже облике (под а, б, и в) била предвиђена казна затвора најмање једну годину, а за случај под г најмање три године затвора.

На крају, треба истаћи да је најновијим изменама и допунама КЗ РС из 2002. године инкриминација силовања добила нову димензију.³

1.3. Кривично дело силовања у упоредном кривичном законодавству

1.3.1. Кривични законик Републике Српске

У Републици Српској је јуна 2000. године донет кривични законик. Кривично дело силовања је инкримисано одредбама чл. 183. у глави XIX Законика која носи назив "Кривична дела против полног интегритета". Текст инкриминације силовања гласи:

- (1) "ко другога принуди на обљубу или неку другу полну радњу употребом силе или претњом да ће непосредно напасти на живот или тело тог или њему блиског лица, казниће се затвором од једне до десет година".
- (2) "ако је дело из става 1. овог члана извршено према малолетном лицу или на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин, или је истом приликом извршено више силовања од стране више лица, или услед дела наступила тешка телесна повреда, тешко нарушење здравља или трудноћа силованог женског лица учинилац ће се казнити затвором од три до петнаест година".
- (3) "ако је услед дела из става 1. и 2. овог члана наступила смрт лица према којем је дело извршено учинилац ће се казнити затвором најмање пет година".
- (4) "ко другога принуди на обљубу или неку другу полну радњу озбиљном претњом да ће за њега или њему блиско лице открити нешто што би шкодило његовој части или угледу или претњом неким другим тешким злом, казниће се затвором од шест месеци до пет година".

На основу изнетог се може закључити да је у Републици Српској дошло до уклањања полне дискриминације у погледу кривичног дела силовања, тј. силовање је постало опште кривично дело у смислу да и извршилац и пасивни субјект могу бити и мушко и женско лице. Такође, дошло је и до проширења радње извршења тако што радња сада обухвата, поред насилне обљубе и друге полне радње. Најзад, дошло је и до напуштања концепције према којој је кривично дело силовања могло бити учињено само ван брачне заједнице, тј. оно сада може бити учињено и према женског и мушког лицу са којим извршилац живи у брачној или трајној ванбрачној заједници (Бабић, 2000:79).

1.3.2. Кривични законик Републике Словеније

Република Словенија своје кривично законодавство је у потпуности регулисала Кривичним (Казенским) закоником који је ступио на снагу 1. јануара 1995. године. Овим Закоником је извршена значајна иновација у погледу инкриминације силовања. Наиме, према овом закоником силовање може извршити свако лице, односно у својству активног и пасивног субјекта се могу појавити мушко и женско лице. Као што се види, решење у Кривичном

³ "Службени гласник РС", бр. 10 од 1. 3. 2002. и бр. 11 од 7. 3. 2002. О новој инкриминацији силовања биће посебно речи у наредном излагању.

(Казенском) закону Словеније, поводом кривичног дела силовања, је идентично одређењу силовања у Републици Српској.

1.3.3. Кривични закон Републике Хрватске

У Републици Хрватској је све до 1997. године инкриминација кривичног дела силовања била одређена на готово идентичан начин као и код нас. У том смислу, оно је било идентично инкриминацији силовања Кривичног закона Социјалистичке Републике Хрватске из 1977. године. То значи да је ово кривично дело могло бити учињено само од стране мушке особе, тј. да је активни субјект могло бити само мушко лице. Даље, пасивни субјект је могла искључиво женска особа. На крају, ово кривично дело је могло бити учињено само према женском лицу са којим се не живи у брачној заједници. Одређење кривичног дела силовања на овакав начин је било све до скоро и код нас, тј. до марта 2002. године када су извршене одговарајуће измене и допуне Кривичног закона Републике Србије.

С тим у вези и Република Хрватска је донела нов Кривични закон, чиме је кривично дело силовања одређено на потпуно другачији начин. Наиме, инкриминација силовања је предвиђена одредбама чл. 188 у глави XIV која носи назив "казнена дјела против сполне слободе и сполног ђудоређа". Тако је одређено да:

- (1) "тко другу особу упорабом силе или пријетње да ће изравно напасти на њезин живот или тијело или на живот или тијело њој блиске особе присили на сполни одношај или с њим изједначену сполну радњу, казнит ће се казном затвора од једне до десет година".
- (2) "тко почини казнено дјело из ставка 1. овога чланка на особито округан или особито понижавајући начин, или ако је истом пригодом према истој жртви почињено више сполних одношаја или с њим изједначених сполних радњи од више починитеља, казнит ће се казном затвора најмање три године".
- (3) "ако је казним дјелом из ставка 1. овога чланка проузрочена смрт силоване особе, или је тешко тјелесно озлијеђена, или јој је здравље тешко нарушено, или је силована женска особа остала трудна, починитељ ће се казнити казном затвора најмање три године".
- (4) "ако су казним дјелом из ставка 2, овога чланка проузрочене посљедице из ставка 3. овога чланка, починитељ ће се казнити казном затвора најмање пет година".
- (5) "ако починитељ живи у брачној заједници с особом против које је казнено дјело из ставка 1. овога чланка почињено, казнен поступак покреће се поводом приједлога".⁴

На основу изнетог се изводи закључак да и Хрватска спада у групу земаља која више не прави никакве разлике у погледу активног и пасивног субјекта, односно и извршилац и жртва силовања могу бити и мушкарац и жена. Такође, укинут је услов који је постојао дуго времена у погледу овог кривичног дела, а то је захтев да извршилац и жртва не живе у брачној заједници. Наиме, више није неопходно да се са објектом, односно пасивним субјектом не живи у брачној заједници, тј. ово кривично дело може бити извршено и према лицу са којим се живи у брачној заједници. Међутим, предвиђено је да се гоњење у оваквим случајевима не предузима по службеној дужности од стране надлежног државног органа, већ је потребан предлог оштећеног лица.

Као што се види, и решење хрватског законодавца се разликује од нашег. С тим у вези, поставља се питање да ли ће код нас ускоро доћи до нових промена у погледу инкриминације силовања, јер је очигледно да наше законско решење не прати актуелна упоредноправна решења.

⁴ Народне новине, Службени лист РХ, број 110, 1997, стр. 3487.

1.3.4. *Кривични законик Шведске*

КЗ Шведске је до скоро кривично дело силовања одређивао на следећи начин: "ако мушкарац силом или претњом непосредне опасности примењеној према женској особи принуди ову на обљубу, казниће се затвором од две до десет година".⁵ Кривично дело силовања одређено на овај начин подразумева да активни субјект може бити само мушко лице, а пасивни само женско лице. С тим у вези, пасивни може бити и брачни друг учиниоца, односно силовање је могуће и у браку.

Међутим, дошло је до измене ове законске одредбе. Наиме, КЗ Шведске предвиђа да се кажњава "принуда друге особе на сексуално сједињавање или неко друго сексуално општење уз употребу силе". Полазећи од овога, закључује се да и активни и пасивни субјект могу бити мушкарац и жена, уз назначење околности да је постојање брачне заједнице без утицаја за постојање овог кривичног дела. То подразумева да и мушкарац може бити жртва овог кривичног дела, а жена извршилац, што је свакако битна разлика у односу на наше кривично законодавство.

1.3.5. *Кривични законик Француске*

Француска спада у групу земаља која је прихватила тенденцију да кривично дело силовања добије карактер општег кривичног дела. Наиме, КЗ Француске силовање одређује као "акт сексуалног продирања такве природе да је учињено другој особи силом, принудом или препадом" (Бошковић, 1996:286).

Из овога произилази да учинилац силовања и објект напада могу бити и мушкарац и жена, с тим што је без утицаја чињеница постојања брачне заједнице. То значи да и мушкарац може бити жртва овог кривичног дела, а жена учинилац истог. Овакво законско решење се разликује од нашег позитивног права, а с друге стране силовање добија карактер општег кривичног дела у смислу чињенице да се и у својству активног и пасивног субјекта могу појавити и мушко и женско лице.

2. ПОЈАМ И ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА СИЛОВАЊА

У нашем законодавству кривично дело силовања је предвиђено републичким кривичним законима. У том смислу, оно је одређено чл. 103 КЗ РС и налази се у групи кривичних дела против достојанства личности и морала.

На основу оваквог наслова се може закључити да су објекат заштите достојанство личности и морал. Међутим, детаљнијом анализом ових кривичних дела се долази до закључка да се овде ради о заштити слободе одлучивања у полним односима, а када је реч о моралу о полном моралу.

Кривично дело се састоји у принуди на обљубу женског лица употребом силе или претњом да ће се непосредно напасти на живот или тело тог лица или њему блиског лица (чл. 103 ст. 1 КЗ РС).

Пре измена и допуна КЗ РС из марта 2002. године, силовање је могло бити извршено само према женском лицу старијем од 14 година са којим се не живи у брачној заједници. Међутим, као што се види, инкриминација силовања сада подразумева да се ово кривично дело може учинити према сваком женском лицу које је навршило 14 година, независно од тога да ли постоји брачна заједница или не. То значи, да објекат овог кривичног дела јесте искључиво женско лице старије од 14 година. Уколико није старије од 14 година, тада неће постојати ово кривично дело већ кривично дело обљубе или противприродног блуда са лицем које није навршило 14 година (чл. 106. КЗ РС).

⁵ *КЗ Шведске*, Институт за криминолошка и криминалистичка истраживања, Београд, 1967 – превод на српски језик.

За разлику од пасивног субјекта, који искључиво може бити женско лице, активни субјект, односно извршилац кривичног дела може бити искључиво мушко лице. У погледу виности извршиоца потребан је умишљај. Међутим, постојање умишљаја је веома тешко утврдити, јер веома често окривљени истиче да је дело извршио уз пристанак оштећене, тј. да није било никакве принуде.

Као што се види, наш кривични закон не предвиђа могућност да и објект и извршилац овог кривичног дела буду и мушко и женско лице. Дакле, женско лице не може бити извршилац овог кривичног дела, нити мушкарац може бити жртва, за разлику од кривичног дела обљубе или противприродног блуда са лицем које није навршило 14 година, када се у својству извршиоца и жртве могу појавити и мушко и женско лице.

Поред основног облика, постоје и тежи облици овог кривичног дела и то:

а) уколико је услед извршења основног облика наступила тешка телесна повреда женског лица. Треба нагласити да у односу на тежу последицу постоји нехат учиниоца.

б) уколико је силовање извршено од стране више лица, под чиме се подразумева да је извршењу дела учествовало најмање два лица. У овом случају је неопходан умишљај извршиоца.

в) кад се силовање врши на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин.

г) кад је силовање имало за последицу трудноћу или тежу заразну болест женског лица.

д) на крају, најтежи облик је предвиђен у случају кад је силовање извршено према малолетном лицу или услед његовог извршења наступила смрт женског лица.

У погледу кажњавања за кривично дело силовања прописане су доста строге казне. Наиме, извршилац основног облика овог дела казниће се затвором најмање једну годину. Даље, уколико су наступиле теже последице за жртву (случајеви под а, б, в, г) учинилац ће се казнити затвором од најмање три године. Најзад, уколико се ради о најтежем облику силовања (случај под д), учинилац ће се казнити затвором од најмање пет година.

Као што се види прописани су посебни минимуми казне затвора, а с обзиром да није одређен посебни максимум, максимална казна затвора за ово кривично дело је једнака општем максимуму (15 година). Иначе, изузетно је предвиђено да у случајевима најтежих кривичних дела или најтежих облика тешких кривичних дела, може бити изречена и казна затвора од 40 година (чл. 38 ст. 2 КЗ СРЈ). То значи да и код силовања може бити изречена казна затвора од 40 година уколико је извршен најтежи облик овог дела.

3. РАДЊА ИЗВРШЕЊА

Радња кривичног дела се одређује као предузимање, односно пропуштање вољног телесног покрета с циљем да изазове неке промене у спољном свету (Чејовић, 2002а:129). Конкретно, радња кривичног дела силовања се састоји из два акта: из принуде на обљубу и вршења обљубе. С тим у вези, мора постојати повезаност између принуде и обљубе, тј. потребно је да се принуда врши у циљу обљубе (Лазаревић, 1998:447). Тако, као облике принуде закон наводи употребу силе или претње да ће се непосредно напасти на живот или тело пасивног субјекта или њему блиског лица. Према томе, као облици принуде код силовања се јављају сила и претња.

3.1. Сила као облик принуде

У кривичноправном смислу, сила је употреба физичке (телесне или механичке) снаге према другом лицу да би се овај принудио да нешто учини или не учини.⁶ Конкретно, код кривичног дела силовања сила се примењује у циљу савлађивања отпора женског лица ради извршења насилне обљубе.

Иначе, сила може бити апсолутна (материјална) и компулзивна (психичка, морална).

⁶ *Правна енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1985, стр. 1502.

Апсолутна сила подразумева употребу физичке снаге против жртве силовања. Битно је истаћи да се ради о неодољивој физичкој снази, према којој је могућност вољног деловања жртве искључена (нпр., везивање, онесвешћивање).

С друге стране, под компулзивном силом се подразумева сила којом се делује на стварање воље принуђене особе у одређеном правцу. За разлику од апсолутне, компулзивна сила није неодољива, већ се састоји у избору између два претећа зла. Такође, тзв. психичка сила може бити усмерена непосредно на живот или тело нападнуте жене, или посредно, кад се ставља у изглед непосредни напад на живот или тело њој блиске особе (нпр., доношење болова или других физичких патњи према детету или блиском сроднику).

У сваком случају, сила се јавља као најчешћи вид принуде код кривичног дела силовања. У вези са тим, неопходно је увек утврдити интензитет силе као облика принуде, јер од тога зависи процена да ли је обљуба извршена уз пристанак женске особе или против њене воље.

О томе каква сила треба да буде приликом извршења силовања говори и пресуда Врховног суда Србије Кж I - 1915/72 која каже: "Употреба силе ради извршења насилне обљубе не мора да буде увек таква да оставља физичке трагове у облику телесне повреде на телу женског лица, већ је довољна сила таквог интензитета којом се, и поред тога што она не оставља трагове на телу оштећене, ипак савлађује њен отпор" (Благојевић, 1996:44).

Најзад, треба истаћи и да се употреба хипнозе и омамљујућих средстава такође подразумева под појмом силе. Хипноза се сматра апсолутном силом у смислу што је жртва овом приликом парализована или јој је видно смањена свесна и вољна способност, па је самим тим могућност вољног деловања жртве искључена. С друге стране, под омамљујућим средствима се подразумевају различите супстанце (алкохол, опојне дроге итд.) које жртву могу довести у стање које је чини неспособном за отпор. Примена хипнозе се ретко среће, док је примена омамљујућих средстава знатно погоднија за извршење силовања. На крају још треба истаћи, да на страни извршиоца увек мора постојати свест и воља да се омамљујућа средства дају да би се женска особа онеспособила за противљење обљуби.

3.2. Претња као облик принуде

Претња јесте облик психичке принуде и она постоји када се некоме ставља у изглед доношење зла, како би се на тај начин утицало на његову слободу одлучивања.⁷

Код кривичног дела силовања реч је о тзв. квалификованој претњи. Сам законодавац експлицитно наводи да је потребна таква претња која је управљена непосредно на живот или тело саме жртве или њој блиског лица. На основу изнетог се изводи јасан закључак да је увек потребно да се ради о непосредној претњи, односно неће постојати ово кривично дело ако се прети неким будућим, каснијим нападом на живот или тело (Лазаревић, 1998:448).

Даље, потребно је да је претња управљена на живот или тело жртве или њој блиског лица. У вези са тим, поставља се питање која се лица могу сматрати блиским. Свакако да се под блиским лицима подразумевају сродници у правој линији и браћа и сестре. Међутим, с једне стране треба имати у виду да је круг блиских лица знатно шири, али с друге стране треба бити опрезан и не дозволити да се овај круг лица бесконачно шири. Све ово наводи на закључак да одговоре на оваква питања треба давати од случаја до случаја и на основу конкретних околности.

Веома битна чињеница за постојање претње јесте да њу (претњу) жртва у конкретном случају, на основу свих околности, доживљава као озбиљну, тј. да доживљава озбиљан страх. С друге стране, потпуно је ирелевантно да ли извршилац мисли да озбиљно оствари претњу или да ли је уопште у могућности да је као такву оствари. Тако нпр., ако извршилац жртви запрети празним пиштољем да ће је убити уколико буде вршталала или звала у помоћ, озбиљна претња ће постојати ако у конкретном случају оштећена није знала да се ради о празном пиштољу.

О томе каква претња треба да буде говори и пресуда Врховног суда Србије, Кж. I - 1997/73: "Озбиљност претње се не може ценити само кроз тежину изговорених речи којима се упућује претња, већ и кроз чињеницу да ли се таква претња појављује као стварна, и то како с

⁷ *Правна енциклопедија*, *op. cit.* стр. 1286.

обзиром на лице које упућује претњу, тако и с обзиром на лице коме је претња упућена, па и на околности у којима су се налазила та лица у време упућивања претње".

На крају треба истаћи и чињеницу да се претња, у односу на силу, јавља као ређи вид принуде приликом извршења силовања.

3.3. Отпор женске особе

Сила и претња, као облици принуде, се приликом извршења силовања употребљавају да би се женско лице принудило на обљубу. Сама примена силе или претње нужно претпоставља да не постоји добровољни пристанак женске особе на обљубу, тј. претпоставља се пружање отпора. Значи, постојање отпора женског лица је неопходан услов да би се радило о овом кривичном делу.

У том смислу, неопходно је да женско лице пружа озбиљан и сталан отпор. Озбиљан је онај отпор ако се њиме не симулира стид или нешто друго, већ је израз чврсте одлуке да се избегне полни однос са том особом (Чејовић, 2002б:229). С друге стране, отпор је сталан када траје све до последњег момента, тј. до тренутка када је дошло до продирања мушког полног органа у женски полни орган. У сваком случају, битно је да је отпор женске особе озбиљан и трајан, с тим што не мора увек бити активан. Наиме, неопходно је да извршилац остварује своју вољу противно вољи женског лица, а отпор женског лица може бити и активан и пасиван.

О овоме говори пресуда Врховног суда Србије Кж. 267/96 која гласи: "То што је оштећена након што је оптужени применио силу и претњу над њом изјавила да је престала да пружа отпор и добровољно пристала на полни однос, никако не значи да је она добровољно пристала на полни однос."

Дакле, суштина је у чињеници да не постоји добровољни пристанак на обљубу. Уколико би постојао добровољни пристанак, тада не би било кривичног дела силовања. О томе када постоји добровољни пристанак на обљубу, а када не, говори пресуда Врховног суда БиХ Кж. 553/74: "Само добровољни пристанак на обљубу искључује постојање кривичног дела силовања. О добровољном пристанку на обљубу ради се онда кад се женско лице својом властитом вољом одлучи за обљубу или на престанак давања отпора. Према томе, нема добровољног пристанка на обљубу без властите одлуке женског лица, њеног активног учешћа и жеље и воље на обљубу. Пристанак у смислу пасивног трпљења услед силе или пријетње није добровољни пристанак, јер му недостаје добровољност, тј. властита одлука женског лица да престане са давањем отпора независно од утицаја силе или пријетње".

У сваком случају, питање да ли је постојао озбиљан и сталан отпор или није, јесте једно фактичко питање које би требало решавати од случаја до случаја узимајући у обзир све релевантне околности везане за конкретну ситуацију. Ту се пре свега мисли на околности везане за време и место извршења дела, узраста и физичке конституције оштећене, броја нападача и њихове физичке конституције итд.

На крају, треба указати на још један проблем везан за питање отпора женског лица као битног услова за постојање овог кривичног дела. Наиме, може се десити да се принуда врши према другом лицу где, по правилу, женско лице (пасивни субјект) неће пружати отпор, иако не пристаје на обљубу. У овом случају, женско лице не пружа физички отпор какав би пружало да се према њему примењује принуда. Међутим, и у оваквим ситуацијама се ради о кривичном делу силовања, а разлог томе је став судске праксе која их је квалификовала на тај начин. Можда би правилније решење било да се ови случајеви подведу под кривичним делом обљубе или противприродног блуда злоупотребом положаја, које се састоји у навођењу на обљубу женског лица које се према извршиоцу налази у односу какве подређености или зависности (Чејовић, 2002б:229).

4. СВРШЕНОСТ И ПОКУШАЈ КРИВИЧНОГ ДЕЛА СИЛОВАЊА

4.1. Свршеност кривичног дела силовања

Већ је речено да је за извршење кривичног дела силовања потребно да буду предузете две узрочно повезане радње. Прва радња се састоји у принуди женског лица на обљубу, било употребом силе или претње према том лицу или њему блиском лицу. Међутим, да би постојало силовање у конкретној ситуацији потребно је и да дође до извршења обљубе над женским лицем. Када дође до извршења обљубе над женским лицем, кривично дело силовања ће се сматрати свршеним.

Иначе, обљуба се сматра свршеном кад је дошло до спајања полних органа, односно када је започето увлачење мушког полног органа у женски. Уз ово, треба истаћи да само дотицање полних органа није довољно за постојање дела. У прилог овој тврдњи, говори и пресуда Врховног суда Хрватске Кж. I - 1055/73: "Само додиривање мушког и женског сполног органа, не може се никако сматрати довршеном обљубом, већ је потребно да дође до спајања тих органа, до почетка продирања пениса у вагину. Ако до тога није дошло, може се радити само о покушају обљубе...."

На крају, још треба истаћи да се за постојање свршеног кривичног дела силовања не тражи избацивање семена (*emissio seminis*).

4.2. Покушај кривичног дела силовања

Код кривичног дела силовања покушај постоји од оног тренутка када је према женском лицу примењена сила, односно претња у циљу принуде на обљубу, па до тренутка када дође до свршености овог дела. То значи, да приликом принуде према женском лицу, умишљај учиниоца мора бити усмерен на вршење обљубе. Наиме, у многим случајевима принуда се може примењивати да би се остварили другачији циљеви нпр., одузимање неке ствари. Зато је потребно у сваком конкретном случају утврдити да је приликом предузете принуде (употребљене силе или претње) постојао умишљај учиниоца усмерен на вршење обљубе. То и представља специфичност силовања, тј. радњу овог кривичног дела чине принуда на обљубу и сама обљуба.

На основу изнетог се закључује, да је за покушај кривичног дела силовања довољно да је само дошло до примене силе или претње према женском лицу у циљу вршења принудне обљубе, а не захтева се да радња извршења буде у целости остварена. Наиме, ако је радња извршења у целости остварена, односно ако је извршена обљуба тада неће постојати покушај, већ свршеност овог кривичног дела.

Овакав став потврђује и решење Врховног суда Хрватске Кж. бр. 1518/52 која каже: "Почетак извршења кривичног дела састоји се у почетку извршавања радње, која је за то кривично дело значајна. Тако, извршење кривичног дела силовања започиње применом силе или претње непосредним нападом на живот или тело женске особе. Додир сполних органа између нападача и нападнуге женске особе није потребан за постојање покушаја, јер је извршавање дела започело и пре тога већ самом применом силе или претње".

5. ДОБРОВОЉНИ ОДУСТАНАК

Треба истаћи да је добровољни одустанак могућ и код кривичног дела силовања. Наиме, он постоји када је дошло до започињања примене силе, односно квалификоване претње са циљем да се изврши принудна обљуба над женским лицем, али је учинилац добровољно одустао од извршења обљубе, тј. одустао је од обљубе иако ју је могао учинити. То значи, да добровољни одустанак неће постојати у ситуацијама када је извршилац одустао услед отпора женског лица, наиласка полиције, недостатка ерекције итд. Сматраће се да постоји добровољни одустанак, ако је учинилац одустао од извршења обљубе из разлога као што су: сажаљење према жртви, сазнања да је оштећена бременита или невина и слично.

Према томе, може се закључити да добровољни одустанак код силовања постоји у свим оним случајевима када учинилац одустаје од принудне обљубе добровољно, а не услед неких спољних фактора (отпор женске особе, улазак трећег лица у стан итд.).

На крају, треба указати на још једно спорно питање карактеристично за добровољни одустанак код силовања. Наиме, уколико је извршилац добровољно одустао од силовања поставља се питање да ли ће он одговарати за неко друго самостално кривично дело (нпр., блудне радње). Поводом овог питања заузет је став да неће постојати ниједно друго самостално кривично дело. На овакав закључак упућује и пресуда Врховног суда Србије Кж. I - 1307/72: "Кад је утврђено да је током започетог кривичног дела силовања оптужени прихватио тврдњу оштећене да је она невина девојка и да своју невиност жели да сачува за брак, због чега је одустао од извршења намераване обљубе, те се са њеним пристанком задовољио само блудним радњама, у радњама таквог извршиоца стоји добровољни одустанак од извршења кривичног дела силовања".

6. САИЗВРШИЛАШТВО КОД СИЛОВАЊА

Наш законодавац одређује појам саизвршилаштва указујући да саизвршилаштво постоји када више лица заједнички учине кривично дело учествовањем у радњи извршења или на други начин (чл. 22 КЗЈ). Према томе, да би постојало саизвршилаштво неопходно је да су сва лица суделовала у извршењу кривичног дела (објективан услов) и да је на страни сваког од њих постојала свест о заједничкој сарадњи у извршењу кривичног дела (субјективан услов) (Јовановић, Јовашевић, 2003:224).

Међутим, по питању саизвршилаштва код кривичног дела силовања постоје различита схватања. Неспорна је само ситуација када два или више лица заједно употребљавају принуду и када сви изврше обљубу над женским лицем. Тада ће се сваки од њих појавити као извршилац овог кривичног дела, а сви они као саизвршиоци.

Проблем је присутан у ситуацијама када више лица примењује принуду према женском лицу, а само једно лице врши обљубу. У вези са тим постоје два схватања.

Прво схватање стоји на становишту да у оваквим ситуацијама нема саизвршилаштва. Наиме, истиче се да силовање спада у групу власторучних кривичних дела, где извршилац остварује дело искључиво радњама које сам предузима. То значи, да свако лице које покуша или изврши обљубу јесте самостални учинилац кривичног дела силовања, док су остала лица (која су применила силу или претњу према женском лицу, али нису извршила силовање) помагачи, односно подстрекачи, јер они силовање нису хтели као своје и не може се штети као властито дело обљуба коју врши друго лице.

У прилог оваквом схватању иде и пресуда Врховног суда Србије Кж. 882/96 која каже: "Када се радње другооптуженог своде само на покушај да се умишљајно помогне првооптуженом у извршењу кривичног дела силовања, ради се о помагању у извршењу силовања".

Међутим, постоје и друга схватања која полазе од становишта да у ситуацијама када више лица примењује принуду према женском лицу, а само једно врши обљубу постоји саизвршилаштво. То значи, да ће се сва лица чија се улога искључиво састојала у употреби силе или претње, сматрати саизвршиоцима у свршеном или покушаном кривичном делу.

Уколико би се прихватио овакав став, то би значило да се у својству саизвршиоца може појавити и женско лице.

На крају, поставља се питање које је од ова два решења прихватљивије. Без обзира што доста судских одлука говоре у прилог првом ставу, чини се да је ово друго становиште логичније. У прилог овој тврдњи, може се предочити пример кривичног дела разбојништва. Разбојништво је, такође, двоактно кривично дело, тј. оно подразумева употребу принуде и крађу. Конкретно, када би се на ово кривично дело применило прво решење које се односи на питање саизвршилаштва код кривичног дела силовања, то би значило да се лице које је употребило принуду, а није извршило само одузимање ствари, не би сматрало саизвршиоцем, већ помагачем, што свакако није прихватљиво. Исти је случај и са разбојничком крађом.

У сваком случају, мишљења су подељена, а и једно и друго становиште имају својих предности и недостатака.

7. ПОДСТРЕКАВАЊЕ И ПОМАГАЊЕ КОД СИЛОВАЊА

Под подстрекавањем се подразумева умишљајно навођење једног лица на извршење одређеног кривичног дела (Јовановић, Јовашевић, 2003:227). Сви елементи који чине општи појам подстрекавања, применљиви су и код кривичног дела силовања. То значи да се подстрекавање на силовање врши навођењем, тј. радња се састоји у навођењу одређеног мушког лица да изврши силовање. Како ће та радња бити извршена у конкретном случају, зависи од многих околности. Нпр., може се радити о обичном наговарању, може уз предочавање одређене користи подстрекаваном, путем опкладе, итд.

Даље, такође је неопходно да је подстрекавање управљено на извршење силовања, односно подстрекаваном лицу мора бити сасвим јасно да се ради о силовању као кривичном делу.

Такође, потребно је да подстрекач своје навођење усмерава према одређеном лицу. Није неопходно да оно буде именовано, али је потребно да јасно произилази према ком лицу је усмерено подстрекавање.

Најзад, неопходна је и свест подстрекача о стварним обележјима овог кривичног дела, што подразумева сазнање да ће против воље женске особе, уз употребу силе или претње, непосредним нападом на живот или тело бити извршена обљуба.

Треба указати на још један моменат код подстрекавања, а то је ситуација уколико дође до заблуде у погледу женске особе (ако је она била одређена од стране подстрекача). У оваквим ситуацијама, заблуда је ирелевантна и у односу на учиниоца и у односу на подстрекача.

За разлику од подстрекавања, под помагањем се подразумева умишљајно доприношење једном лицу да изврши одређено кривично дело. Другим речима, помагање означава умишљајно омогућавање једном лицу да изврши одређено кривично дело (Чејовић, 2002а:384).

Сходно овоме, могу се извући одређени елементи помагања, као облика саучесништва, код силовања. Прво што је неопходно јесте да је предузета одговарајућа радња помагања. Радња помагања може бити реализована на различите начине (нпр., стављање стана на располагање извршиоцу, давање обавештења о одређеној женској особи, итд.), што зависи од сваког конкретног случаја. Суштина је да предузета радња јесте таква да омогућава извршење силовања, а никако да представља само извршење дела.

Даље, помагање може бити извршено пре извршења кривичног дела и у току самог извршавања дела. То значи, да неће постојати одговорност лица за помагање након извршеног кривичног дела, осим уколико накнадна помоћ произилази из претходног договора са учиниоцем.

Такође је неопходно да се помагање, конкретно, врши у односу на силовање и да се односи на одређено лице. То лице не мора бити именовано, нити тачно одређено, али је неопходно да јасно произилази на које лице се односи радња помагања.

Најзад, помагач мора бити свестан свих стварних обележја силовања као кривичног дела и потребно је да код њега постоји хтење, односно пристанак на околност да ће бити извршена принудна обљуба.

ЗАКЉУЧАК

Јасно је да је кривично дело силовања универзални деликт, што значи да га предвиђају сва законодавства у свету. Силовање изазива велико интересовање јавности и медија, због тога што се извршењем овог дела угрожавају част и достојанство, полна слобода и лична сигурност човека.

Једно од најспорнијих питања код силовања јесте ко може бити учинилац, односно субјект овог кривичног дела, и ко може бити жртва, односно објект овог кривичног дела. Према већини савремених европских законодавстава и учинилац и жртва овог дела могу бити и мушко и женско лице. Међутим, наш законодавац није прихватио ову тенденцију па је у нашем законодавству задржано решење према коме учинилац може бити само мушко лице, а жртва само женско лице.

Могућ је и стицај силовања са неким кривичним делима: телесним повредама, противприродног блуда, нарушавање неповредивости стана, итд.

На крају, треба указати на још једну битну карактеристику силовања. Наиме, велики проблем код силовања је проблем "тамне бројке", тј. многобројна силовања остају непријављена из разних разлога (страх од реаговања околине, учиниоца, освете, итд.). С друге стране, постоји и проблем лажних пријава. Све ово указује да се кривични поступак мора водити веома опрезно, пажљиво узимајући у обзир све околности, како би се изрекла адекватна казна и како би се спречило изрицање казне невином лицу.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бабић М. (2000), *Кривични законик Републике Српске са кратким коментаром, објашњењима и регистром појмова*. Бања Лука.
2. Благојевић Б. (1996), *Актуелна судска пракса из кривичног права*. Београд: Пословни биро.
3. Бошковић М. (1996), *Криминалистика - методика II*. Београд: Полицијска академија.
4. Јовановић Љ., Јовашевић Д. (2003), *Кривично право – општи део*. Београд: Полицијска академија.
5. Јовановић Љ., Јовашевић Д. (2002), *Кривично право – посебни део*. Београд: Полицијска академија.
6. Лазаревић Љ. (1998), *Кривично право Југославије – посебни део*. Београд: Савремена администрација.
7. Мемедовић Н. (1984), *Кривично дело силовања у југословенском кривичном праву, докторска дисертација*, Београд: Правни факултет.
8. Modly D. (1996), *Metodika istraživanja silovanja*. Zagreb: MUPRH.
9. Станојевић П., Ђорђевић З. (2002), *Откривање и утврђивање чињеничног стања код кривичног дела силовања. Деликти насиља – кривичноправни и криминолошки аспект*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
10. Чејовић Б. (2002), *Кривично право – општи део*. Београд: Службени лист СРЈ.
11. Чејовић Б. (2002), *Кривично право – посебни део*. Београд: Српско удружење за кривично право.
12. Душанов законик (1997), Београд: Вајат.
13. *Правна енциклопедија* (1985), Београд: Савремена администрација.